

اطلس تاریخی سادات ایران

(از آغاز تا پایان قرن نهم هجری)

سادات قم و آوه

سید حسن حسینی

www.ketab.ir

سرشناسه: حسینی، سیدحسن، ۱۳۵۵ -
 عنوان و نام پدیدآور: اطلس تاریخی سادات ایران (از آغاز تا پایان قرن نهم هجری)؛ سادات قم و آوه / سیدحسن حسینی.
 مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری: ۳۴۰ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۶-۰۳۶۱-۸.
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۲۹ - ۲۳۹.
 یادداشتی: نمایه.
 عنوان دیگر: سادات قم و آوه.
 موضوع: سادات (خاندان) -- نسبنامه.
 موضوع: شیعه -- ایران -- تاریخ -- از آغاز تا ۹۰۸ ق.
 موضوع: نسب‌شناسی -- ایران.
 شناسه افزوده: بنیاد پژوهشهای اسلامی
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۹۸
 رده‌بندی کنگره: BP ۵۳/۷
 شابک: کتاب‌شناسی ملی: ۵۷۸۹۷۱۴

بنیاد پژوهشهای اسلامی
 آستان قدس رضوی

اطلس تاریخی سادات ایران از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری؛ سادات قم و آوه

سید حسن حسینی

ویراستار: حسین صافدل

نمونه‌خوان: یوسف ظهوریان

ترسیم نقشه‌ها: ابوالفضل زارعی

ترسیم نمودارها: پیروز جلالی

حروف‌نگار: محمود رسولی

طراح جلد: مسعود شاکری

چاپ اول: ۱۳۹۸ / ۴۰۰ نسخه، وزیری / بها: ۹۲۶۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹.....	سخن ناش
۱۱.....	مقدمه

بخش اول

سادات قم

۱۳۰-۱۳۱

۱۷.....	فصل اول: کلیات
۱۷.....	الف: مفهوم سادات
۲۱.....	ب: پیشینه پژوهش
۲۳.....	ج: منابع تحقیق
۲۷.....	د: حدود و جغرافیای قم
۲۸.....	هـ: قم از ورود اسلام تا پایان قرن نهم
۳۲.....	و: تشیع اهالی قم
۳۴.....	ز: علل مهاجرت سادات به قم
۴۲.....	فصل دوم: سادات حسنی

۴۲	الف: نسل حسن المثنی
۴۵	ب: سادات شجرى حسنى
۴۸	ج: سادات بطحایی
۵۰	حاصل سخن
۵۱	فصل سوم: سادات حسینی
۵۱	الف: سادات ارقطی
۵۴	ب: سادات حمزوی
۶۱	ج: سادات کریمی
۶۲	د: سادات شریزی حسینی
۶۶	ه: سادات افطسی
۷۳	و: سادات عریضی
۷۹	ز: سادات دیباجی
۸۳	ح: سادات اسماعیلی
۸۴	ط: سادات زیدی
۸۶	ی: نسل حسین الاصغر
۸۷	حاصل سخن
۸۹	فصل چهارم: سادات موسوی و رضوی
۸۹	الف: سادات موسوی
۹۶	ب: بقعه‌های منسوب به اولاد امام کاظم علیه السلام در قم
۱۰۰	ج: سادات رضوی
۱۱۱	د: سادات رضوی در قرن هشتم و نهم هجری
۱۲۱	حاصل سخن

فصل پنجم: سادات علوی و طالبی	۱۲۳
الف: سادات علوی	۱۲۳
۱- نسل محمد حنفیه	۱۲۳
۲- نسل عمر اطرف	۱۲۷
۳- نسل ابوالفضل عباس	۱۲۸
ب: سادات طالبی	۱۲۹
حاصل سخن	۱۳۰
فصل ششم: نقش سیاسی و فرهنگی سادات	۱۳۲
الف: نقش سیاسی	۱۳۲
ب: سازمان نقابت در قم	۱۴۴
ج: سادات قم و ترویج معارف، شیخ	۱۵۰
حاصل سخن	۱۵۹

بخش دوم

سادات آوه، تفرش و مناطق پیرامین

۱۶۱-۲۲۸

فصل اول: خاندان‌های سادات آوه	۱۶۳
الف: موقعیت و تاریخچه آوه	۱۶۳
ب: خاندان‌های سادات حسینی آوه	۱۶۵
۱- سادات خزری	۱۶۶
۲- سادات برطله	۱۷۴

۱۷۵	۳ - احمد زیاره در آوه
۱۷۵	۴ - نسل حسین بن حسن افطس
۱۷۶	۵ - شهادت محمد بن احمد الاعرابی
۱۷۷	۶ - سادات حمزوی
۱۷۸	۷ - سادات زیدی
۱۷۸	۸ - سادات عریضی
۱۷۸	۹ - سادات دیباجی
۱۷۹	ج: سادات موسی بن آوه
۱۸۳	د: معرفی چند تن به مسوب به فرزندان امام کاظم علیه السلام
۱۸۶	ه: سادات علوی آ
۱۸۸	و: سازمان نقابت در آوه
۱۹۰	ز: سادات آوه و ترویج معارف شیعه
۱۹۰	۱ - سید تاج الدین آوی و گسترش تشیع
۱۹۳	۲ - رضی الدین محمد آوی
۱۹۵	۳ - معرفی برخی از علمای سادات آوه
۱۹۸	حاصل سخن
۱۹۹	فصل دوم: خاندان های سادات تفرش، ساوه و مناطق پیرامون
۱۹۹	الف: سادات تفرش
۲۰۶	ب: سادات فراهان
۲۰۹	ج: سادات ساوه
۲۱۵	د: سادات خورزن
۲۱۷	ه: سادات ساروق و امامزاده ۷۲ تن

۲۲۱.....	و: سادات کمره (بدلا)
۲۲۳.....	حاصل سخن
۲۲۴.....	جمع‌بندی مباحث
۲۲۹.....	منابع و مآخذ
۲۳۹.....	نمایه‌ها (اشخاص - اماکن - کتاب‌ها)

پیوست‌ها

۲۷۷.....	نسب‌نامه سادات عم و اعم
۳۰۵.....	نقشه‌های مهاجرت سادات عم و آوه
۳۱۹.....	تصاویر

مقدمه

یکی از موضوع‌های با اهمیت در تاریخ سیاسی، اجتماعی و مذهبی ایران پس از اسلام، مهاجرت سادات به این سرزمین و حضور آن‌ها در جامعه ایران است. سادات با ورود به این ختله، در ترویج اسلام و مذهب تشیع سهیم شدند. جغرافیای پراکندگی سادات در ایران، در پیوند با گرایش‌های شیعی منطقه‌ای است و این موضوع می‌تواند به عنوان یکی از عوامل اصلی گرایش ایرانیان به تشیع مورد واکاوی قرار گیرد. علاوه بر این، حضور سادات در ایران پیامدهای خاصی از قبیل تشکیل خاندان‌های سادات، موقوفات خاص سادات، ایجاد مزار برای برخی سادات، تأسیس برخی نهادها از قبیل دارالنفایه، مدارس و دارالسیاده‌ها را در پی داشته است که در پژوهش‌ها می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

از آنجا که سادات از قرن پنجم تاکنون به عنوان یکی از گروه‌های شاخص جمعیتی ساکن در سرزمین ایران به شمار آمده و در شئون مختلف اجتماعی تأثیرگذار بوده‌اند، لذا بررسی سیر مهاجرت‌ها و شناسایی خاندان‌ها، شخصیت‌ها و واکاوی جایگاه اجتماعی و نقش سیاسی و میزان تأثیرگذاری این جمعیت در رخدادهای سیاسی زمان حیات آن‌ها و آگاهی از میزان فعالیت‌های فرهنگی و نقش تمدنی سادات در گسترش علوم و معارف در ایران یکی از ضرورت‌های پژوهشی تاریخ ایران است.

حمله مغول به ایران، سقوط خلافت عباسی و گسست ایجاد شده در سازمان

نقابت، از عوامل رکود علم نسب‌شناسی بود. این عوامل در کنار افزایش جمعیت سادات، گسترده‌گی مهاجرت‌ها، سکونت سادات در روستاهای دوردست و عدم توجه آن‌ها به حفظ و ثبت انساب خاندان خود، موجب کمبود منابع نسب‌نگاری شد. در این بین بلایای طبیعی همچون زلزله، سیل و آتش‌سوزی و برخی حوادث دیگر چون تهاجم اقوام همسایه به ایران زمین و اختلافات فرقه‌ای سبب نابودی نسب‌نامه‌های سادات شده و بر مشکلات پژوهشگران انساب افزودند.

در عصبی نقاط سرزمین ایران، مزارات بی‌شماری منسوب به فرزندان ائمه (علیهم‌السلام) وجود دارد که شجره‌نامه و زندگی‌نامه اغلب آن‌ها بر ما معلوم نیست، ولی زیارتگاه، ملجأ و پناهگاه شیعیان هستند و پایگاهی برای ترویج معارف اسلامی به شمار می‌آیند. یکی از وظایف خیرنه‌سندگان حوزه نسب‌شناسی، بررسی و شناسایی نسب و معرفی شخصیت واقعی فرد مدفون در این بقاع است.

قم و سرزمین‌های پیرامون آن سه قرن آوه، ساوه، تفرش و فراهان دارای تاریخ کهنی هستند. سادات با ورود به این خطه، نقش مؤثری در ترویج آیین تشیع ایفا نمودند. این مناطق از دیرباز، نخستین کاروان‌های تجمع شیعیان شناخته می‌شدند. وجود جمعیت قابل ملاحظه سادات، در تمام اطراف آن و تأثیرگذاری آن‌ها در تحولات مختلف اجتماعی، فرهنگی و تمدنی نزوم توجه به این جمعیت و بررسی سیر مهاجرت‌ها به این خطه و پراکندگی آن‌ها در مناطق مازور را ضروری می‌نماید. به دلیل جذابیتی که سرزمین قم برای سادات داشت، شاخه‌های مختلف حسنی، حسینی، موسوی، علوی و طالبی به این سرزمین وارد شدند و در آن سکونت گزیدند. طبق مستندات موجود، مزار برخی از این سادات از قرن سوم هجری مورد توجه و زیارت اهالی بوده است.

از آنجا که مناطق مختلفی چون قم، آوه، ساوه، تفرش، فراهان، اراک، خمین و

محلات، در تقسیم بندی های قرون نخستین اسلامی و قرون میانه ایران تا دوره قاجار در حوزه جغرافیایی و تمدنی واحدی واقع شده و جزو قم به شمار رفته اند، لذا در تقسیم بندی اطلس تاریخی سادات ایران، سادات این مناطق در یک مجموعه معرفی می شوند.

این اثر، با هدف شناسایی خاندان ها و شاخه های مختلف سادات مهاجر به حوزه تمدنی قم و مناطق پیرامونی آن از ابتدای ورود تا پایان قرن نهم هجری تدوین شده و در آن ترادوم معرفی مختصری از برخی بقعه های کهن سادات که متعلق به قبل از عهد صفوی هستند، نیز داشته باشد. این اثر ابتدا به این سؤال پاسخ می دهد که چه عواملی باعث شد تا سادات، خطه قم را برای مهاجرت برگزینند و می کوشد تداوم نسل این سادات را در منطقه و شکل گیری خاندان های سادات مورد واکاوی قرار دهد، همچنین به این پرسش نیز پاسخ می دهد که سادات چه نقش و جایگاه سیاسی و اجتماعی در تحولات این منطقه داشته اند و آیا شخصیت های برجسته ای از میان ایشان به پا خاسته اند؟ آن ها چه پیوندهایی با حکومت های هم عصر خود برقرار ساختند؟ این پرسش که نسل سادات قم و آوه آیا تنها در این مناطق سکونت اختیار کردند یا به سرزمین های دیگر نیز مهاجرت نمودند، نیز پاسخ داده خواهد شد.

این اثر با استفاده از الگوی پژوهش تاریخی و با بهره گیری از روش توصیفی - تحلیلی تدوین شده و سعی بر آن دارد با الگوبرداری از کتب انساب طالبی ها، به بررسی شاخه های مختلف سادات بپردازد. اثر حاضر به دو بخش تقسیم شد؛ در بخش نخست ابتدا مباحث کلی در مورد حدود جغرافیایی قم، تاریخچه آن، علل مهاجرت سادات به این خطه مطرح می گردد. سپس شاخه های مختلف سادات حسنی، حسینی، موسوی، رضوی، علوی و طالبی مهاجر به منطقه شناسایی شده

و در مباحث بعدی از فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، علمی، ادبی و عرفانی سادات این سرزمین سخن به میان خواهد آمد. در بخش دوم، سادات مناطق پیرامون قم از جمله آوه، تفرش، فراهان و ساوه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

در پایان کتاب، پس از فهرست منابع، پیوست‌هایی تهیه شده که شامل نسب‌نامه‌های سادات مهاجر به قم، آوه و سرزمین‌های پیرامون است. پس از آن نقشه‌های مهاجرت و پراکندگی سادات آمده که در آن سعی شده نقطه آغاز مهاجرت و مقصد مشخص گردد. سپس تصاویر برخی بقاع سادات مشهور منطقه که اغلب متعلق به دوره‌های قبل از صفوی هستند، به سبب اهمیت تاریخی و مذهبی که دارند، خرد آمد.

اثر پیش روی به شیئی از شرح اطلس تاریخی سادات ایران تا پایان قرن نهم هجری است. در تهیه قسمتی از فواید اولیۀ این اثر همکاران سابق گروه تراجم و انساب از جمله آقایان محمدحسین باک‌من، غلامعلی تژده، رسول سعیدی‌زاده و ابوالحسن هاشمی‌تبار نیز همکاری داشته‌اند. همچنین باید از زحمات مدیر گروه سادات و مفاخر اسلامی، آقای غلامرضا بدلی، معاونت گروه آقای اسماعیل رضایی برجکی و آقای محمدجواد هوشیار حاجیان یزدی برای همکاری صمیمانه در تکمیل این اثر، کمال تشکر را داشته باشم. ناگفته نماند سادات ترسیم نقشه‌های مهاجران سادات را پژوهشگر محترم آقای ابوالفضل زارعی انجام دادند و آقای پیروز جلالی نیز زحمت ترسیم نسب‌نامه‌های سادات را عهده‌دار شدند که از این دو فرهیخته کمال تشکر را دارم.

سید حسن حسینی

بهار ۱۳۹۸